

שמעתא עמיקתא

גליון תקע"ו | פרשת ניצבים וילך | תשפ"ג | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

שמעתא אליבא דהלכתא משיעורי הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

האם מעוברות חייבות לצום ביוה"כ בזמנינו

א. חובתן של מעוברות לצום ביוה"כ. ב. יש סכנה לעובר לפני ארבעים יום. ג. בזמן הזה. ד. תום זמן ההריון. ה. שתייה על מנת למנוע לידה מוקדמת. ו. אחוזה צירים בסוף ההריון. ז. אכילה ע"מ למנוע עשיית מלאכה. ח. אכילה במקום סכנה הותרה או דחויה.

א. חובתן של מעוברות לצום ביוה"כ

איתא בפסחים (נד.) עוברות ומניקות מתענות וביום הכיפורים. וכן הובא בטשו"ע (סי' תריז.) אולם כ"ז כשאין חשש סכנה לאם, אבל אם יש חשש שהצום יגרם לסכנה אינה צומה כי יוה"כ נדחה מפני חשש נפשות כמבואר בשו"ע (סי' תריח.) ואף אם יש חשש סכנה לעובר בלבד מחמת הצום גם אינה צומה, דתנן **ביומא** (פג.) עוברת שהריחה מאכילין אותה עד שתשוב ונפשה. ופרש"י (סג) דעובר מריח ריח תבשיל והוא מתאוה לו ואם אינה אוכלת שניהן מסוכנין, ע"כ. ומשמע מדבריו דכיון ששניהם מסתכנים מאכילין אותה ונמצא שגם על הצלת עובר מאכילין.

וכן מציינו **לבעל הלכות** (הל' יוה"כ לא ע"ג) שאשה עוברת ידיעין דאי לא אכלה מתעק וולדה, וא"ע דספק בן קיימא הוא ספק נפל שפיר דמי ליתן לה. וכתב הרמב"ן ז"ל (תהו"א שער הסכנה עמ' כט) שמשמע מהבה"ג דמשום סכנת וולד לחודיה מחללין אפי' ליכא למיחש לדידה, והיינו טעמא דאמרה תורה חלל עליו שבת א' שמא ישמור שבתות הרבה. ואיכא דס"ל דאין מחללין משום נפלים אלא עוברת שהריחה חששא דמיתה דידה היא שכל המפלת בחזקת סכנה היא. וספק נפשות להקל, ע"כ. והרא"ש ניומא פ"ח ססי' יג) תמה עליו דמה צורך לכל אלו הדקדוקים דלא משכחת סכנת עובר בלא סכנת עוברת ולא סכנת עוברת בלא סכנת עובר. דהמפלת בחזקת הסכנה היא, וכן פרש"י דאם אינה אוכלת שניהם מסוכנים, ע"כ.

ועי' בטור (סי' תריז) שפסק דעוברת שהריחה מאכל ואם לא יתנו לה ממנו תסתכן היא או הוולד לוחשין באזנה שהיום יוה"כ. ותמה בה"י (סג) דלא הו"ל להטור לכתוב תסתכן היא או הולד דמשמע דמשכחת לה שיתכן זה בלא זה. והב"ח (אות ב) כתב לתרץ דבאמת שניהם מסוכנים כדכתב הרא"ש והסכים לפירושו רש"י אלא כיון דמדינא מאכילין אותה אפילו אינו מסוכן רק אחד מהם על כן אמר תסתכן היא או הולד ואין הכי נמי דשניהם בסכנה עומדין, ע"כ. ונמצא דס"ל להב"ח דלעולם מחללין אף לצורך העובר לחוד. וכן מציינו **למהר"ט** (ח"א סי' צג) דמשום ספק נפשות מחללין עליהם. וכן נראה דעת הרדב"ז (ח"ב סי' תרצה). וכן דעת **המהר"ש** (דעת תורה סי' תריז). וכן נר' **מהב"ל** (שם על סעי' א). ועי' עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליון ש"ח.

ב. יש סכנה לעובר לפני ארבעים יום

ויוצא מהבה"ג הנ"ל שחיוב הצלת עובר אינו תלוי באיסור רציחתו, דאמרה תורה חלל שבת א' כדי שישמור שבתות הרבה, הלכך אפי' בהצלת עובר פחות ממי' יום שאין לו חיות כלל ואינו אלא כמיה בעלמא מחללין עליו. אולם לדעת החולקים על הבה"ג משמע דהא בהא תליא. וכ"כ הרמב"ן (סג) להדיא בדעת הבה"ג דאפי' בתוך מי' יום מחללין. וכן נר' דעת הבה"ל (סג). וכן פסק **השבט הלי** (ח"ג סי' לו וח"ה סי' מז). ואע"פ שבשעה"צ (רס"י תריז) כת' לענין יוה"כ שמעוברת שהריחה לפי רש"י העובר מתאוה, ונשאר בצ"ע דאפשר דלא שייך זה תוך מי' יום, ע"כ. נר' שכוונתו דכיון שהוא בכלל מיה בעלמא לא שייך שהעובר הריח. וצ"ע על **השבה"ל** (ח"ו סי' פ) שלא הבין כן בדעת השעה"צ. ושומ"ש שכ"כ הגר"י זילברשטיין שליט"א (נשמי"א ש"ל סי' כ עמ' תקלב).

ג. בזמן הזה

ומציינו **להגר"ג פישר זצ"ל** (הסכמה לפני ברוך הלי ביקור חולים) שנקט שכיום שנחלשו הדורות יש חשש להפלות עקב הצום, וע"כ צריכות כל הנשים המעוברות עד החודש הטי' אף שהריון תקין לאכול ביוה"כ פחות מכשיעור. אולם דעת הגרש"א (הליכ"ש שם פ"ו אות א), הגר"ש ואזנר (ע"פ תלמידיו) והצ"ח (ח"ו סי' כ אות ב) דצ"ל שבהריונות תקינים גם בזמנינו אין לחוש להפלות עקב הצום. ומי"מ חשובי פוסקי זמננו מצרפים דעת הגר"י פישר זצ"ל לעוד צדדים. [ועי' בנשמת אברהם (סי' תריז סי' א) שהביא שגם החשש שההתייבשות עקב הצום ואיבוד דם בזמן הלידה ביוה"כ עלולים לסכן אותה, הוא חשש קטן מאוד, ע"כ].

ומי"מ מעוברת שהפילה שני פעמים בעבר ע"י תענית, דעת **המהר"ש** (דעת תורה סי' תריז סעי' א) שפטורה מהצום, כי בספק פק"נ חיישינן לרבי שבשתי פעמים היו חזקה. וכן הביא בתורת היולדת (פ"ג אות ד). והגר"ש זצ"ל (ספר החיים רס"י תריז) פסק דאישה שהפילה ג"פ מחמת צום יוה"כ, אע"פ שהוחזק שהצום מסכן העובר בלבד מי"מ מותר לחלל עבורו. ואם הרופא חושש שהצום עלול לגרום לה להפלה, דעת הגרש"א זצ"ל (אוצר הברית ח"א עמ' טז) שצריכה לאכול גם אם לא הפילה קודם, אמנם בד"כ די לה בשיעורים. ודעת הגרמ"ש קליין שליט"א (קונטרס עיטורי מרדכי פ"ח אות ה) שאם הפילה פעמיים מחודש חמישי ואילך, ולא ידוע את סיבת ההפלה, אף אם לא היו אחר צום ותשתה לשיעורין.

ויש לדון לענין מעוברת שבעיצומו של הצום אוחרים אותה צירים (דבר המצוי בצומות, מחמת שכשהגוף מתייבש הוא מפרש חומר מסוים העלול לגרום צירים) האם עליה לשתות כדי לעצור הצירים ולמנוע התפתחות של לידה. והנה היכן שיש משום חשש סכנה להאם או להעובר פשיטא שעליה לשתות, אולם יש להסתפק היכן שאין סכנה אלא שעדיין העובר לא הסתיים.

ד. תום זמן ההריון

איתא בנדה (לח.) שזמן ההריון הוא 271 יום כגמטריא "הריון". ועי' עוד באבן עזרא (שמות פ"ב ס"ב) שכת' שמעמד הקוצב הם רנ"ט ימים ושליש יום. והאמצעי רע"ג. והגדול שהוא הארוך רפ"ז. ועיי"ש שהנולד בחודש השביעי מתחלת ההריון הם קצרי קומה, ויותר חיים ונכבדים הם הנולדים באחד עשר, כי רובי הנולדים הם סמוכים לתשעה חדשים. ועיי"ן ברמ"א (אה"ע סי' קנו סעי' ד) שבזמן חז"ל נשים הולידו בסוף התשיעי אולם בזמנינו השתנו הטבעים ויולדות אף נחשלות התשיעי.

ושמענו מרופאים שלפני שבעים ושבע החרין, כי יש חשש ללידת נפל או שהעובר נחשב פג ויש סכנה בלידתו. משבוע שלשים ושבוע העובר יוצא מכלל סכנה, אלא שמח של יילוד בשבוע שלשים וחמש שבוע רק כשני שליש משקל המוח בשבוע שלשים ושבוע (39) – ארבעים (40). ושטח הפנים גדל בתקופה זו של החודש התשיעי בחמישים (כ-50%). וע"כ הריון בריא ותקין ראוי שיסתיים משבוע שלשים ותשע ואילך ולא לפני כן שדבר זה מאפשר למח היילוד ולכל אבריו החיוניים להתפתח ולהבשיל טרם לידתו, וע"פ תוצאות מחקר שנעשה נמצא כי יילודים שבוע 38-36 מתקשים בהמשך בלימודים ומתמודדים יותר עם בעיות קשב וריכוז. כמ"כ יילודים משבוע שלשים ותשע ואילך יש להם פחות בעיות בתפקוד נשימתי מאלו הנולדים לפני כן.

ה. שתייה על מנת למנוע לידה מוקדמת

מעתה יש לומר שאשה שאחווה צירים במשך הצום קודם שבוע שלשים ושבוע, ודאי חייבת לשתות, כי הדבר מונע ליצירת צירים הנגרמים מחמת התייבשות שהוא כתוצאה מהצום, דעליה למנוע לידה מוקדמת. וכן אשה הרגילה ללדת לפני תום תקופת ההריון גם אם אינה מרגישה שאין, לפעמים תהיה פטורה מלצום. ועי' בתורת היולדת (פ"ג הגה יב) מעוברת שאחווה צירים מוקדמים כתוצאה מתענית, אפשר שאין עליה לצום אלא תשתה (ותאכל) לשיעורים. ובשם הגרמ"ש קליין שליט"א שמענו שאם בהריון ראשון התברר ע"י רופאים שיש לה סיבה מסוימת הגורמת ללידה מוקדמת, אף שאין הסיבה מחמת הצום, מי"מ כיון שהצום מוסיף סיבה ללידה מוקדמת זה בכלל ספק פק"נ ואינה מתענה ביוה"כ. וכמ"כ שאם בהריון קודם היה לידה מוקדמת, ויש רגלים לדבר שהתחילו הצירים מפני ההתייבשות, יש לחוש שהתייבשות תגרם לה לידה מוקדמת ועליה לשתות (לשיעורים) ע"כ.

פניני הלכה

המתענה בערב ר"ה האם רשאי לאכול קודם עלות השחר

א. איתא בברכות (י.) מאי לא תאכלו על הדם (ויקרא י"ט כ"ו), לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם וכו'. כל האוכל ושותה ואח"כ מתפלל עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחרי גויך (מלכים א' י"ד ט"ו), אל תקרי גויך אלא גאיך, אמר הקב"ה לאחר שנתגאה זה קבל עליו מלכות שמים.

וכת' הראב"ה (ברכות סי' לו) דנ"ל דוקא מידי דמשכר, מדקא דריש ליה מאותי השלכת אחרי גויך, אמר הקב"ה לאחר שנתגאה זה קיבל עליו עול מלכות שמים, ובמים לא שייך גאות וכן משמע בפרק הדר ועי' עירובין סה.).

ומדבריו נר' דכל משקה דאינו משכר שרי. אולם הר"ש (סי' יז) כת' בזה"ל - ואבי העזרי כת' דמותר לשתות מים בבוקר קודם התפלה דלי"ש במים גאווה. וכן לשון הטור (סי' פ"ט). וכ"כ השו"ע (שם סי' א) אסור לו להתעסק בצרכיו או לילך לדרך עד שיתפלל תפילת יי"ח, ולא לאכול ולא לשתות, אבל מים מותר לשתות קודם תפילה וכו'.

וכתב הפר"ח (סג) דדוקא בלא סוכר, אבל עם סוכר אין לך גאווה גדולה מזו. וכבר כתב המשנ"ב (סי' כ"ב) דהעולם נוהגין להקל אף עם סוכר ע"ש. ובה"ז מנהג העולם להקל אף בקפה עם חלב כיון דבזה"ז כן דרך השתיה ואינו דרך גאווה.

ב. וכתב הב"י משמיה דמהר"י אבוהב דלדעת אבי העזרי מותר אף לאכול ולשתות אוכלין ומשקין לרפואה קודם שיתפלל, דכיון דלרפואה הוא דאכיל ושתיה להו ליכא משום גאווה. וכ"כ לדינא בשו"ע (סג) דאוכילין ומשקין לרפואה מותר.

וכת' המג"א (סי' ק"ב) דמשמע דאפי' אוכל ושותה דבר ששייך בו גאווה, כיון שאינו עושה משום גאווה אלא לרפואה אע"פ שאינו חולה שרי. והביאו המשנ"ב (סג) ושינה קצת מלשונו וכת' אע"פ שאינו חולה גמור שרי. ג. ומבואר ברא"ש (ברכות סג) דכל האיסור הוא דוקא אחר שעלה עמוד השחר, אבל קודם לכן שרי. אלא דנח"י הראשונים אם התחיל קודם עמוד השחר אם כשיגיע עמוד השחר צריך להפסיק, ע"ש ברא"ש (ובשו"ע (סי' פ"ט סי' ה). וכתב בהגהות רעק"א (על השו"ע סי' ט) דלאכול יותר ממכיצה פת אסור אף חצי שעה קודם עלות השחר. והביאו המשנ"ב (פ"ג סי' כ"ז).

אולם המג"א כתב משמיה דטוב הארץ (ח"ג תיקון חצות ט.) דכתב בשם הרב חיים ויטאל שאפי' קם בחצות הלילה אסור לטעום קודם שתתפלל. ושכן משמע בזה"ל (ח"ב רטו.). ועיי"ן בזה"ל חדש דף ק"ע ע"א, ובע"ז חיים שער מ"ט פ"ד).

וכתב הפמ"ג (א"י סי' ק"ב) דדוקא אם ישן אסור לטעום, ואפשר דשתיה שרי. ועי' בכה"ח (לגרי"ח סופר זצ"ל - סי' פ"ט סי' ק"ל) דכתב דמלשון זוהר נראה דאין אסור כי אם אכילה או דבר שסועד הלב כמו אכילה כגון חלב וכדו', אבל מים וכיוצ"ב כמו קפה ותה שאין סועד הלב ואין בו גאווה, שאין שותין אותם כי אם ליישב הדעת, מותר.

ד. והנה לענין ערב ר"ה כתב הטור (סי' תקפ"א) נוהגין באשכנז להתענות כולם בערב ר"ה, וסמך לזה ממדרש רבי תנחומא. וכ"כ השו"ע (שם סי' ט) דנוהגים להתענות ערב ר"ה.

אולם בהגהות מיימוניות (פ"א דרי"ה) כתב דיש נמנעים מלהתענות בערב ר"ה משום חוקות הגוים. ומצינו במנהגי מהר"ל (הל' ימים נוראים) שכתב - וכן בערב ר"ה שדרך הנערים והבתולות לאכול קודם עלות השחר, יזהרו במאד שיהא עדיין לילה. ונבחלק מהכת"י נוסף - והמנהג הוא משום דמנהג הגוים להתענות קודם יום אידם, ואנו אוכלין בשחר שלא יהא נראה גי"כ כ"כ תענית).

ובז"ל אחר שהביא דברי מהר"ל כתב - ואני ראינו הרבה מדקדקין שאכלו מעט כדי שיצאו גי"כ ידי חובת דברי ההגהות שכתבו דיש נמנעים מלהתענות משום חוקות הגוים לכן אוכלין מעט קודם עלות השחר. ע"כ. וכ"כ בהגהותיו לשו"ע - נוהגין לאכול בערב ר"ה קודם עלות השחר משום חוקות העכו"ם שהיו נוהגין להתענות בערב הגיהם. ויכולים לאכול בלא תנאי אחר שכן נהגו.

1. אחוזה צירים בסוף ההריון

אלא דאכתי יש לזון האם עליה לשתות כשהתחילו צירים לאחר שבוע שלשים ושבע, דהרי לפי הרופאים אין סכנה אם תלד, ומאידך כיון שאם העובר שליה עוד ברחם אמו העובר ימשך להתפתח, נמצא דאכתי לא הגיע זמנה ללדת ועייכ דלמא עליה לשתות, דאף אם ליכא סכנה מיימ כיון שהלידה עצמה בכלל סכנה ועדיין לא הגיע זמנה ללדת נמצא שהצום מכניס אותה בסכנה, ויש למנוע מלהכנס לסכנה זו עד שיגיע הזמן הראוי שלה שהוא כשיוולדת מעצמה.

ומצינו לאגמ"ו (וי"ד ח"ב סי' ע"ד) שכת' בענין זירוז לידה לזמן רצוי, שהדבר אסור אא"כ לדעת הרופאים יש סכנה להמתין, כי לולד טוב להיות במעי אמו עד הזמן שהיתה יולדת מעצמה, ואף כשלאי אומדנת הרופאים אין להולד שוב ותועלת, מיימ יש לאסור מצד העולם הלידה שהוא ענין סכנה שעל כן אין להקדימה אף שהיא אותה סכנה טבעית עצמה, דיי"ל שמהלך שכן ברא השייית את העולם שיפרו וירבו ויודא ברא שהיה לברכה לא לסכנה, וגם ציוה השייית בחיוב עשה להוליד בנים ולא מסתבר שהיה הציוי ליכנס בסכנה בשביל קודם עשה זו דפמ"ר, והיינו שהבטיח השייית שלא יהיה בזה סכנה לעולם, ומה שארע בשמות בשעת לידתן הוא רק מחמת שמחויבת עונש כדתנן **בשבת** ולא על ג' עבירות נשים מתות בשעת לידתן, ולפ"ז הוא רק בלידה בזמנה שע"ז יש הבטחת השייית בבריאתו ובציוי העשה דפמ"ר שלא תסתכן, אבל כשרוצין להקדים לידה שלא כפי שהיה צריך להיות ליכא ע"ז הבטחתו, וממילא נמצאת מכניסה עצמה ללידה שלולא הבטחת השייית הרי זה סכנה, ע"כ.

ולכאורה דברי **האגמ"מ** צ"ע כי מצינו בסימן ש"ל ועוד מקומות שלידה אף בזמנה בכלל סכנה ועייכ מחללין עליה שבת. וכן ראיתי שתמה עליו **במשנה הלכות** (ח"ט סי' קפ"ד), אלא שמיימ נקט נמי לאסור כי לידה הבאה מידי שמים פחות מסוכנת, ועוד שמצד העובר לכל א' יש לו זמן מוגבל לשהות במעי אמו שאז נגמר כל בשולו ברחם אם בשאר אברים ובא זמנו לצאת, וקודם לזמן זה אפי' רגע עדיין יש בדברים שצריכים חיזוק באיבריו והיצוניים או הפנימיים ועיי' שפי"א קודם זמנו לא יתקנו בו האברים הללו או החושים ויהי חלוש באיבריו כל ימיו או שימות קודם זמנו ועיי', ע"כ. ועיי' **בתורת היולדת** (פ"א הגה א) שהביא בשם **ספר הקנה** בשם **האר"י ז"ל** שהגורם לעובר שיצא טרם זמנו (עיי' קמ"ע), גורם לו מיתה טרם זמן הראוי לו. ודעת **החזו"א** (תורת היולדת פ"א הגה א) שאם אין סכנה בהמתנה אין לזרז לידה אף כשכונסת לחדש העשירי, אא"כ כנסה כבר ב' שבועות בחודש העשירי. ועיי' עוד משי"כ **בשמעתא עמיקתא** גליון תקי"ג בענין זירוז לידה.

ולפ"ז יי"ל בנ"ד שאחזרה צירים עליה לשתות ע"מ לעצור, כי כ"ז שיש תועלת להעובר להיות במעי אמו נמצא שהצום מכניסה אותה בסכנה. ועוד יי"ל דכיון דחזינן שעכ"פ עד שבוע 39 לא מסיימת התפתחות העובר לגמרי יש לחוש לסכנה תעניתית ח"ו שלא בעתו עקב חולשתו.

וכן הוראת **הגר"ש ואזנר זצ"ל** (כנס רפואה והלכה ב"ב) שעד השבוע השלושים ושבע להריון כיון שיש חשש ללידת נפל, או שהעובר נחשב פג ויש סכנה בלידתו, במקרה שיש צירים סדירים ארבעה לשעה (כי מצוי צירים לא סדירים בשבוע 33-32 באופן רגיל), חובה לשתות כ-2 ליטר נוזלים בתכיפות, כדי להפסיק את תהליך הלידה. מהשבוע השלושים ושבע אע"פ שמבחינה רפואית העובר יוצא מכלל פג ואין סכנה אם תלד עתה, מיימ על האשה לשתות כרגיל עד השבוע השלושים ושבע. והחל מהשבוע השלושים ותשע א"צ לשתות. וכן דעת **הגר"מ זצ"ל** (חוט שני יו"ה"כ פ"ט סי' מה עמ' קס-קס"ד). והוסיף שבמקום שלא ידוע בודאי שהגיעה לשבוע השלושים ותשע, אם מרגישה צירים סדירים כמ"ל עליה לשתות משום חשש פקוי"ג של העובר. ועיי' **בתורת היולדת** (פ"א אות 1) שכתב אף אחר השבוע השלושים ותשע אם היא צמאה או חלושה, וקיים חשש שתגיע לאיבוד נוזלים או שלא יהיה לה כח ללדת, מותר לה לשתות ואם יש צורך אף ללא שיעורים.

2. אכילה ע"מ למנוע עשיית מלאכה

אכלא דלכאורה צ"ע על משי"כ שמהא שהגיע השבוע שלשים ותשע (39) לא תשתה ע"מ לעצור את הצירים, דיי"ל דכיון שהצום מכניס אותה בסכנה לפני הזמן עליה לשתות שלא להכנס במצב של סכנה (ויש לדחות דכיון שזמן ללדת אצת נשים אחרות לא חשיב סכנה). ועוד דלכא"ז עדיף שתשתה ע"מ לעצור הצירים ועיי"ז לא תצטרף לעשות מלאכה ביוה"כ. וכן מצינו **בשו"ע** (סי' שכה ס"ג ד) דאם היה חולה שיב"ס צריך בשר, שוחטים עבורו, ואין אומרים נאכילנו נבילה, אבל אם היה החולה צריך לאכילה לאלתר, והנבילה מוכנת מיד והשחיטה מתאחרת לו, מאכילין אותו הנבילה, ע"כ. ועיי' **במ"ב** (סי' לט) שא' מהטעמים ששוחטים עבורו ככה"ג הוא כמיי"ש **הר"ן** (ב"צה ח: ד"ה ומיהו, ויומא ד: ב"רי"ף) דלעולם שבת דחוויה אצל פקוי"ג, ומיי"מ במקום שהחולה צריך בשר אפי' יש נבילה מוכנה לפניו, שוחטים עבורו, דנהי דנבילה איסור לאו ושבת איסור סקילה, מיי"מ באכילת הנבילה עובר בלאו על כל זית זית, ואיכא משום ריבוי איסורים.

וכמבאר שעדיף לעשות איסור ע"מ למעט ריבוי איסורים, ואפי' אחר עושה עבור חברו. ולפ"ז יי"ל דהיי"ל בני"ד דעדיף לעבור על איסור שתייה ע"מ להנצל מריבוי מלאכות. אלא דאפשר שאין זה חיוב אלא רשות, וכיי"כ **בקובץ שיעורים** (ס"ג) בדעת הר"ן. ועיי' משי"כ בסי"ד בנוגע לדברי הפרשת דרכים בגליון קצ"ד. ולפ"ז הי"ה בני"ד עדיף לעבור על מיעוט איסור אכילה (שהרי בבי ליטרים יש כמה רביעיות, ע"מ למעט ריבוי מלאכות עיי' נסיעה במכונית עיי' ישראל שעובר על איסור עברה בכל רגע ועוד מלאכות שעושים עבור היולדת, חיבור לאינפוזיה חימום לצורך התינוק ועוד. ועיי' בזה **בשמעתא עמיקתא** גליונות ר"ח"ו וקצ"ד.

3. אכילה במקום סכנה הותרה או דחוויה

אלא שהעירוני דיי"ל שאין לעבור על איסור אכילה ע"מ למנוע איסור מלאכה, דיי"ל דאיסור אכילה דחוויה היא משא"כ איסור מלאכה דעכ"פ דהרבה הותרה הותרה היא.

דהנה **הבה"ל** (סי' שכה ד"ה כל תמה על דין של **המגיד משנה** המובא להלכה **בשו"ע** (ס"ג ע"ד) דחולה שיב"ס עושים לו בשבת כל שרגילים לעשות לו בחול ממאכלים ורפואות ואע"פ שאין בו סכנה במניעת הדבר ההוא כיון שהחולי יש בו סכנה ויש בהדבר צורך קצת ורגילין לעשות לו בחול עושין גם בשבת. דהרי קיי"ל דחולה שיב"ס ביוה"כ צריך אומדנא אם מסוכן לו התענית אע"פ דבחול בודאי היינו נותנים לו לטעום ממאכלות היפים לחולה אע"כ ביוה"כ בעינן אומדנא, ע"כ. ו**בהלכת יואב** (סי' י"ד מס"ד"ה א"ד באמת נ"ל) הקשה עוד ממש"כ הרא"ש הובא **בשו"ע** (סי' תרי"ח) שמאכלים לחולה שיב"ס פחות פחות מכשיעור כשדי לו בכך, וכת' לתרץ דסי"ל למגיד משנה דשבת הותרה מפני פקוי"ג משא"כ שאר איסורים אינו אלא דחוויה. וכיי"כ **בקובץ הערות** (סי' י"ח אות 1) דלענין יוה"כ יי"ל דליכא להך היתרא של המגיד משנה כי אכילה ביוה"כ אינו אלא דחוויה משא"כ איסור מלאכה הותרה היא.

ובתשובות והנהגות (ח"ב סי' רפ"ד ד"ה אמנם) כת' שדוקא לענין איסור שבת ס"ל להמ"מ דלא קפדינן לאומד, דכיון שנדחה לחילול שבת נדחה לכל, אבל ביוה"כ אף שהותר לאכול חצי שיעור, מיי"מ באכילת ככותבת, הלוא אף כשמותר ביטל בזה המיעוט הצום וכמבואר בראשונים בנדרי תענית שבאכילת ככותבת ביטל תעניתו, וא"כ בשלמא בשבת אף כשמחלל שבת, עדיין מקיים העשה ביתר מלאכות ובשאר היום, אבל בצום יש לזוהר שבאכילת ככותבת ביטל העשה. ולכן קפדינן לאכול פחות מכשיעור שמקיים נמי העשה, שלגבי העשה עדיין ליכא כלל דין דחיוי, ולכן גם להמ"מ ביוה"כ ראוי להחמיר לענין כשיעור, כשאין באכילת פחות מכשיעור שום דנדנד נדנד או החמרת מצבו ח"ו, ע"כ. ועיי' **באבני"ז** (או"ח סי' תנ"ג), **בדעת תורה** (סי' שכה סס"ד), **בצי"א** (ח"ו סי' י"ד אות א) ו**בהל' שבת בשבת** (פכ"ט הגה נו) בשם **הגר"ש זצ"ל** משי"כ לחלק בהא דינא דהמ"מ בין שבת ליוה"כ.

ולפ"ז יי"ל דיש להעדיף עשיית ריבוי מלאכות שהם בגדר הותרה (לדעת ראשונים אלו) מלשתות ביוה"כ דהוי בגדר דחוויה. ואע"פ שלסוברים דשבת דחוויה עדיף למעט באיסורים מיי"מ כיון דמידי פלוגתא לא יצאנו יי"ל דשב ואל תעשה עדיף ולא יעבור איסור שאינו לצורך הלידה.

מסקנא דרינא

א' מעוברת שהריונה תקין, חייבת לצום ביוה"כ. ב' אולם מעוברת הצריכה לשתות או אפי' לאכול כדי שלא לסכן את עצמה או העובר (כגון שהפילה בעבר מחמת צום וכדו'), עליה לעשות כן אף תוך מי יום להריונה. ג' מעוברת שהריונה תקין שאחזרה צירים במשך הצום, עד השבוע שלשים ותשע (39) של ההריון עליה לשתות נוזלים ללא שיעורים על מנת לנסות להפסיק את תהליך הלידה. ואף אם לא ידוע בודאי שהגיעה לשבוע שלשים ותשע הדין כן. החל מהשבוע שלשים ותשע אין עליה לשתות ע"מ למנוע את תהליך הלידה, שהרי אם תתפתח לידה אין חשש סכנה לה ולעובר (מחמת הצום), ומיי"מ אם היא צמאה או חלושה, וקיים חשש שתגיע לאיבוד נוזלים או שלא יהיה לה כח ללדת וכדו', מותר לה לשתות ולאכול לפי הענין, ואם יש צורך אף ללא שיעורים. ועיי' עוד בן בקונטרס שמעתא עמיקתא על דיני חולים, מעוברות ומניקות בצום יוה"כ.

ה. אולם המחמיר **ברכה** (סי' תקפ"א סי' ה) כתב על דברי הרמ"א דבגלילותיו לא נהגו כן כי הוא איסור חמור ע"מ הוזהר. וכן בסי' פ"ט סי' א' הביא דברי הי"ר ישראל שלמה לינגו זצ"ל דצ"ח כי כרוביא קול המיצר לישראל על הנהגים לאכול באשמורת ערב ר"ה ומאד התמרמר על זה. וכיוצ"ב כתב **בבאר היטב** (סי' י"ב) דהמעלין בוהור ובכתבי האר"י מחחטא הגדול ר"ל לאכול קודם אור היום ולעשה כן. [והא לא חששו להא דחוקות הגויים, יעוי' מ"ש בזה **המטה יהודה** (סי' ק). וכבר כתבנו בזה בגליון הקודם עיי'].

ו. ונמצא לכא"ז דדברי הרמ"א דנהגו לאכול בער"ה קודם ע"ל ע"ש אינם עולין בקנה אחד אם דברי הוזהר. אולם יעוי' **בשבות יעקב** (ח"ג סי' מ"א) דנשאל ע"י אחד שהיה נוהג כל ימיו ע"פ דברי הרמ"א לאכול בערב ר"ה, אחר שראה דברי הכא"ז היטב על השועי' דהביא דברי הוזהר ונתפסק כיצד לנהוג. והשיב דכבר נתפשט המנהג כמיי"ש הרמ"א וכן הסכמת כל האחרונים בלי חולק, ושאין להשניע על דברי האר"י היטב דהרי המג"א פ"ט סי' ק"ק י"ד מביא ג"כ דברי הוזהר הנ"ל ואפי"ה פסק כאן כהרמ"א, כי בטו"ם כל שהוא מותר לאכול ולשתות אם הוא רעב או צמא כמבואר שם, וכיי"ש בערב ר"ה שישנם ב' טעמים לשבח פשיטא דמותר לאכול ואין לשנות המנהג.

ועוי' **בשב יעקב** (ח"א סי' ה) דנשאל באדם הקם באשמורת ללמוד קודם אור היום, ובאשר הוא אדם חלוש מאד, נפשו שבאלתו אם מותר לאכול דבר מה קודם אור היום לחזיק לבו או לרפואה, באשר המקובלים מחמירים יותר בדבר הזה. והשיב דכל דברי הוזהר לא איירי אלא במי שעושה דרך רעבתנות להנות גופו בהנאה יתירה ולא צריך לכך, דאסרו חכמים לקבוע אכילתו קודם התפילה ואסמכוהו אקרא כו', ועיי' החמיר הוזהר ודורש מסמיכות הפס' דהוי כמעון ומשפך, וכ"ז בעושה בשביל הנאה יתירה ולא צריך לכך, אבל מי שעושה בשביל רפואת הגוף או בשביל לזרז חולשא מזה לא איירי הוזהר. ועיי' דבריו י"ל שהאוכל בערב ר"ה קודם עיי"ש שלא יהיה עושה כחוקות הגויים שמתענים בערב חגם, אף לדברי הוזהר לית ביה איסורא, דכיון דעושה כן להינצל מאיזה חשש איסור אינו דרך גאוה. ובה יתבאר נמי הא דלא הויר כאן המג"א מידי על דבר הרמ"א, אע"פ דסי' פ"ט ציין לדברי הוזהר.

אלא דמיי"מ יעוי' **בשער** (סי' תקפ"א סי' י"ב) דכת' דבזה"ז נהוג עלמא שלא לאכול רק שותים קפה או תה קודם ההליכה לבהכ"נ, כי בזמנינו נמשך אמירת הסליחות עד אור היום, ופשיטא דמי שעלה עיי"ש אסור לאכול ולשתות. והביאו **המשנ"ב** (סי' כ"א). ובה יצאו ידי כל ספק דיי"ל דבשתייה בעלמא דתה או קפה פשיטא דרך גאוה, וכמבואר בפוסקים בסי' פ"ט (עיי' במשני סי' כ"ב), אף לדברי הוזהר ליכא שום איסור. וכ"כ **בכה"נ** (גמ"ר"ח סופר זצ"ל סי' פ"ט סי' ל).

העולה לדינא - א. יש שנהגו להתענות בערב ר"ה. ועשוי רבים נהגו להתענות עד זמן מנחה גדולה (מחש"ש סי' ק). ב. כתב הרמ"א דרבים נהגו לאכול בערב ר"ה קודם עלות השחר, משום חוקות האו"ם שנהגו ג"כ להתענות בערב חגם. ג. אולם פוסקי ספרד שנהגו כתבו דיש להמנע מלאכול קודם עלות השחר מחמת דברי הוזהר שהחמיר מאד בדבר. ד. האידנא אף הנהגים כדעת הרמ"א נהגו שלא לאכול קודם עמוד השחר, רק שותים קפה או תה. ובה אין שום חשש אף לדעת הוזהר (עיי' כה"ח סי' פ"ט סי' ל).

נכתב ע"י
הרה"ג הרב שמעון פלוזי שליט"א
מ"ץ הקהילה החרדית מעלה אדומים

פניני מוסר

עניני שבת קודש

הכנת הנפש לשבת (ג)

הציפיה לשבת עיי' ההכנות - "זו עיקר מצות יום הששי, ההכנה בכדי לקבל למחר את הנוראות והנפלאות של שבת קודש. והלממשה הוא כפשוטו, וכמפורש בתורה, את אשר תאפו אפו ואת אשר תכבשו בשלו, לנקות ולצחצח, לבשל ולאפות, פשטידה וחמין, ולקנות מטעמים לרוב, כל זה להראות השמחה והציפיה אל בואו של השייית ביום השבת.

ולאו דוקא בערב שבת, אלא גם להתכונן בכל ששת הימים שלפני השבת כפי שהיה עושה שמאי הזקן, לזכור הנה באה השבת, לצפות לה, ולבטא שמחתו וצפייתו על ידי שהוא מרבה בהכנות, ודואג ומשתדל שיהא הכל על הצד הטוב ביותר, שכל זה היא צפיה וכיסופים לקרבת השייית, וכפי מידת הרצון והצפיה באה אח"כ השראת הקדושה במתנה ממנו יתברך".

(שבת מלכתא עמ' פ"ה)

נערך ע"י מחבר דעות המועדים

